

УДК 37.036

Цитування:

Ліфінцева О. В. Понятійні конструкції терміну «творчість» у культурологічному аспекті. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 2. С. 106–110.

Lifintseva O. (2022). Conceptual constructions of the term “creativity” in the cultural aspect. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 106–110 [in Ukrainian].

Ліфінцева Олена Вікторівна,
аспірантка

Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9330-2478>
Alifinceva@dakkim.edu.ua

ПОНЯТІЙНІ КОНСТРУКЦІЇ ТЕРМІНУ «ТВОРЧІСТЬ» У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ

Мета роботи: здійснити аналіз поняття «творчість», розкрити його сутність, тлумачення та проаналізувати наукові погляди щодо цього феномену в культурологічному дискурсі. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні діалектичного та логічного підходів, а також теоретичних загальнонаукових методів, що дозволило провести детальний аналіз поняття «творчість» в культурологічному напрямку. **Наукова новизна** пов'язана з визначенням науково-теоретичних підходів науковців щодо розуміння сутності поняття «творчість» в культурологічному аспекті, а також запропоновано власне трактування досліджуваного феномена в сучасному соціокультурному просторі. **Висновки.** У результаті проведеного аналізу терміну «творчість» та ґрунтового осмислення науково-теоретичних підходів вчених щодо досліджуваного феномену дозволило розкрити його сутність та запропонувати власну дефініцію в культурологічному напрямку. Відтак, на нашу думку, творчість постає як складний процес здійснення суб'єкта, в якому реалізуються чуттєві, переживання набуті індивідом інтуїтивно, що є наслідком синтезуючої спроможності особистості у всезагальному значенні. Перспективи подальших досліджень потребують вирішення питань, які корелюються з проєкціями творчої самореалізації митця в сучасному соціокультурному просторі.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал особистості, митець, творчо обдарована особистість, обдарованість, соціокультурний простір.

Lifintseva Olena, Postgraduate Student of the National Academy of Culture and Arts Management

Conceptual constructions of the term “creativity” in the cultural aspect

The purpose of the article is to carry out a categorical and conceptual analysis of the concept of “creativity”, to reveal its essence of interpretation and to analyze scientific views on this phenomenon in cultural discourse. **The research methodology** is based on the application of dialectical and logical approaches and theoretical general scientific methods, which allowed to carry out a detailed categorical and conceptual analysis of the concept of “creativity” in the cultural direction. **The scientific novelty** is related to the definition of scientific and theoretical approaches of scientists to understand the essence of the concept of “creativity” in the cultural aspect, as well as proposed the proper interpretation of the phenomenon under study in the modern cultural space. **Conclusions.** As a result of the categorical and conceptual analysis of the term “creativity” and a thorough understanding of the scientific and theoretical approaches of scientists on the phenomenon under study allowed to reveal its essence and propose its own definition in the cultural direction. Therefore, in our opinion, creativity appears as a complex process of realizing the subject, which realizes practically sensual experiences acquired by the individual intuitively, which is a consequence of the synthesizing capacity of the individual in the universal sense. Prospects for further research require the solution of issues that correlate with projections of creative self-realization of the artist in the modern socio-cultural space.

Key words: creativity, creative potential of personality, artist, creatively gifted personality, giftedness, socio-cultural space.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства особливої гостроти набуває проблема творчої самореалізації митця, що актуалізує питання культурологічного розуміння, уточнення та поглиблення визначальних понять наукового

знання. В умовах глобальних соціальних змін, що трансформують основи перспектив розвитку творчого потенціалу і модернізують перегляд існуючих поглядів, виникає потреба вивчення зазначеної проблематики у швидкоплинних суспільних процесах. У цій

специфічній формі і предметних взаємодій митець відкривається в акті творчої реалізації та пізнає і змінює навколишній світ. Оригінальність і унікальність мистецького доробку відкриває нові осягнення й утілює в життя безмежжя творчих форм. Відтак, поняття «творчість» відкриває можливості нових екзистенцій, долаючи будь-які повсякденні перешкоди, що відкриває можливість виходу за межі в сучасному соціокультурному просторі. Тому, розглядаючи зазначену проблематику актуалізується потреба у ґрунтовному аналізі та розширеному категоріальному апарату в культурологічному розумінні.

Аналіз досліджень і публікацій. Існує численна кількість наукових праць досліджуваного феномену, що свідчить про актуальність і інтерес теоретичного і практичного вивчення проблеми творчості гуманітарного знання. Так, окремі аспекти творчості розглядаються у філософському напрямку наукового знання, якими займалися Арістотель, А. Бергсон, Ф. Бекон, Г. Гегель, В. Дільтей, І. Кант, І. В. Кузнецова, Дж. Локк, Ч. Ломброзо, Платон, С. Рижкова, В. Федь, З. Фрейд, І. О. Шевченко, Д. Юм, К. Г. Юнг та ін.; у галузі естетичного знання Л. Левчук, О. Оніщенко та ін.; у напрямі психологічної думки А. Маслоу, В. Моляко, О. Музика та ін.; у мистецтвознавчих розвідках І. Коновалова, Ю. Рева, В. Степурко, Д. Щириця та ін.; в культурологічному дискурсі М. Арнаутов, В. Гірш, Р. Ділтс, Т. Добіна, Л. Левчук, Л. Ляшенко, О. Овчарук, О. Попович, А. Холодницька та ін. Однак, постійні зміни соціокультурного простору зумовлюють більш ґрунтового осмислення поняття «творчість» в культурологічному дискурсі.

Мета роботи: здійснити категоріально-понятійний аналіз поняття «творчість», розкрити його сутність тлумачення та проаналізувати наукові погляди щодо даного феномена в культурологічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи погляди науковців на проблему творчості, дозволили систематизувати дефініції існуючих концепцій даного феномену. У руслі філософського напрямку сформовано ключові категорії поняття «творчість», питання процесу якого відбуваються і розглядаються вченими в контексті досліджуваної проблематики. Поняття «творчість» окреслене у «Філософському енциклопедичному словнику». «Творчість – продуктивна діяльність за мірками свободи та оновлення, коли зовнішня детермінація людської активності змінюється внутрішньою самовизначеністю. Елементи творчості притаманні людській діяльності взагалі, але як окремих різновид діяльності творчість

характеризується продукуванням нових результатів» [11, 630].

Усвідомлювання творчості як інноваційного перебігу було сформовано Платоном, де творчість спонукає перебіг з небуття у буття, тобто, утворення різноманітних мистецьких доробків та промислової діяльності доцільно називати творчістю. Вчений-філософ виокремлює декілька частин творчого процесу, а саме: що виникає, що народжується в середині та те, що виявляється прикладом чого створене. Платон вважає, що митця не можливо навчити творити, тому що цей перебіг найпотемніший та найзагадковіший з процесів, який належить до царини позасвідомого.

На думку Арістотеля, творчість є результатом неодмінно зовнішнього порівняно творця, відокремлюючи природні та культурні явища, які являються «*ergon*», а саме «створене» у значенні завершеного процесу здійснення або утворювання «видобуте» з небуття та одразу визначає власну значимість.

А. Бергсону властиве усе живе, він цілковито заперечує релятивність як феномен, те що генерує мистецький твір. Філософ визначає творчість як процес самопізнання, адже розглядається делікатний прихований світ митця, а отже, творчість трактується як аберрантний процес. За А. Бергстоном, інтуїція виражає не лише зміст творчості, а також, її справжній прояв.

Так, на думку М. Бердяєва, творчість розкриває безмежну природу самої людини, у процесі якої реалізується її призначення, а також, вчений порівнює цей стан з емоційним вибухом, який здійснюється над життям і бажає відчуття надприродного. Так, за Б. Бердяєвим, творчий процес дає можливість суб'єкту піднятися над собою і вийти за межі своєї спроможності.

Аналізуючи феномен творчості, Г. Гегель спростовує твердження щодо суб'єктності, встановлюючи концепцію тотожності індивіда та сутнісних принципів його існування, адже геній репрезентує сукупність духовних і матеріальних досягнень, що являється онтологічною базою генія. Як зазначає К. Маркс, творчість являється діяльністю, у стані якої особистість формує саму себе. Так, німецький філософ В. Дільтей розглядає творчість як інтерактивну взаємодію між суб'єктом і об'єктом, в якому реалізуються трансформації об'єкта та самоактуалізація суб'єкта. Творчість як результативну перспективу уяви досліджував німецький філософ І. Кант, який приділив свої фундаментальні праці підтвердженню перспектив творчої діяльності особистості,

збільшуючи головне розуміння для творчого стану непізнанного, якому характерна наочність, де пов'язуються чимало чуттєвих якостей творчо обдарованої особистості.

У філософській розвідці такі вчені, як Дж. Локк, Д. Юм до творчості ставилися як до вторинної діяльності відповідно з пізнавальної активності, розглядаючи творчість здебільшого як результативне й не передбачуване об'єднання наявних аспектів, що виявлялося достеменним до творця. Представники психоаналізу Ч. Ломброзо, З. Фрейд, К. Г. Юнг, підкреслювали свою думку концентруючи увагу на виявленні таємниць творчості через осягнення унікальності таланту і обдарованості.

В. Леонтьєв вважав, що фундаментом й надважливою концептуалізацією культуротворчого розвитку є культурний процес. Отже, культуротворчість розкривається у створюванні та реалізації культурних процесів, кожне з яких націлене на сингулярність культурних смислів. На думку вчених С. Рижкової, І. В. Кузнецової, І. О. Шевченко, творчість є вираженням найвищих здібностей особистості, стан життя і процес зростання є фундаментом у безперервній діяльності продукування інноваційного розвитку індивіда, який характеризується своєю цілеспрямованістю, активністю та злагодженістю у житті. Творчість висвітлює ступінь сингулярності людської діяльності і сприяє духовному зростанню та збільшує евентуальність суб'єкта, впливаючи на пізнання та практичне здійснення потенцій у соціокультурному середовищі. Творчість сприяє інтуїтивному передбачуванню, формуванню інтенцій, проекту прийдешньої реальності, концепту наукового і художнього бачення мистецьких творів під час безперервного мислення, залучаючи процес усвідомленого та позасвідомого, реалізуючи зазначені думки і концепції. Через власну інтуїцію людина створює умови сучасного світу, задовольняючи особисті потреби та визначаючи шляхи його здійснення [9]. Творча діяльність передбачає цілісність духовного і матеріального у світотворенні, за пріоритетності досконалого, етичного.

Як підкреслює український вчений-філософ В. Федь, культуротворчість актуалізує упередженість індивіда до навколишнього світу, а саме, теоретик висвітлює культуротворчу діяльність як стиль людського існування, фундаментом якого є внутрішні антропологічні субстанції. Вчений В. Федь відокремлює деякі риси особистості у процесі культуротворення, такі як: адекватність, конструктивність, споглядання.

У напрямі естетичного дискурсу розглядав проблему творчості вчений Ю. Борев, який вважав, що творчість виявляється у невинному процесі, де відбуваються циклічні невезіння, в якому особистість перебуває постійно, а саме: невизначеність, невпевненість, тривога, чим вагоміше взято завдання, тим виснажливішим буде його стан. Отже, творчість одночасно життєрадісний і страждальний процес, адже творіння з'являється з нічого. На думку Ю. Борєва, різним людям притаманні неоднакові потенції спроможності в реалізації творчих задумів в культурно-мистецькій діяльності. Так, теоретик їх ділить на різні ступені, в залежності від творчих здібностей, а саме: здатність, обдарованість, талановитість, геніальність митця, той хто перебуває на найвищому щаблі, той володіє тими якостями, які належать тим, хто знаходиться на нижчих сходинках, при цьому він наділений цілим спектром додаткових властивостей. На думку естета Л. Левчук, головною особливістю творчості у мистецькому творі є індивідуальні враження і переживання, які здійснюються невинно в процесі світотворення та відсутності загальних поглядів на явище, оскільки вони притаманні лише одній особистості, не маючи дублювань у спрямованості. Вчена О. Оніщенко зауважує, що творча діяльність особистості цілеспрямована на культурний простір, що є виявленням її вроджених сенсів, де суб'єкт є цілісною істотою, що творить культуру, а культура породжує людські властивості. Так, О. Оніщенко виділяє комплекс принципів за якими характеризується художня творчість, з яких виділяє естетичний, етичний, мистецтвознавчий та психологічний, де виявляється оригінальність творчого процесу, неординарність постаті митця, цілісність та проникливість мистецького доробку [6].

Сутність поняття «творчість» досліджується у напрямку психології особистості, де творчість розглядають як результативне мислення, висуваючи на перший план продуктивність творчої діяльності. Творчість розглядається не лише як можливість в самоактуалізації, але й як інструмент опанування когнітивного проміжку часу індивіда, а саме: зростання нетривалої помірності напрямком зведення примарних творчих рефлексій, активізація компетентності суб'єкта в періоді, генерування сприятливого ціннісно-сислового відношення до часу. Відтак творчість особистості – це не лише формування творчого процесу, але й зведення індивідуального творчого всесвіту з власним простором. Американський психолог А. Маслоу зазначав, що творчість є головною

універсальною властивістю особистості, яку він досліджував, характеризує її як цілісну ознаку природи особистості та як особливість, яка потенційно існуюча в кожній людині від народження. Також вчений вважає, що переважно більша частина людей позбуваються цієї риси через втрату культурних чинників, адже творчі здібності є в кожній особистості, що не потребує особливого таланту або задатків. На думку вченого А. Маслоу, творчість виявляється всеосяжною діяльністю особистості, що зумовлює до різноманітних видів самовираження. У психології значний внесок у розвиток досліджень творчої обдарованості здійснив доктор психологічних наук В. Моляко. Вчений вважає, що творчі здібності виявляються в потенціалі творчих можливостей особистості та компетенції індивіда до реалізації творчого зростання. Також В. Моляко зазначає, що показником до вираження обдарованості не є швидкість або плинність створення мистецьких доробків, адже часовий перебіг не являється критерієм якості роботи [2]. Отже, творчу обдарованість, яка являється стрижнем творчого потенціалу й стратегічним чинником творчих розвідок вважається одночасно і показником присутності творчого потенціалу, а також, особливістю значення прихованих здібностей. Згідно із О. Музика, «творчість є джерелом творення цінностей і способом їх збереження в критичних для особистості ситуаціях. Занурення в творчу діяльність – це перевірений спосіб уникнення ціннісних зламів, збереження цілісності особистості» [2, 304]. У мистецтвознавчому дискурсі вчена І. Коновалова зазначає, що головним компонентом творчої діяльності є етична складова, яка виявляє внутрішню ціннісну значимість, яка вкладається у творчість та культурно-мистецькі доробки [3]. Так, вчена вважає, що «креативне начало постає чинником особистісної об'єктивації та творчого самовираження композитора в культурі і мистецтві» [3, 42]. Отже, креативно-творча спроможність особистості розкривається в новаторстві, виявленні нестандартного мислення, інноваційній спрямованості в роботі та вмінню до створення нового, адже в культурно-мистецьких творах вкладені духовні цінності та авторська рефлексія світосприйняття.

Вчений В. Степурко визначає композиторську «творчість як таку, що є особистісно-ціннісним, рефлексивним актом, що за допомогою музичного образу спрямований на утворення нової картини світу, втілення якої

вимагає актуалізації інтелектуального, емоційного, духовного потенціалу митця» [10, 182]. За теоретиком В. Степурко, творча діяльність об'єднує в собі створення і опанування, у процесі якого виникає нове, оригінальне і унікальне [10].

У мистецтвознавчому вимірі дослідниця Ю. Рева зазначає, що «творчість є необхідною умовою ефективності професійної діяльності митця, засобом досягнення бажаного результату й складає сутність змісту його діяльності» [8, 12]. У напрямі культурології Т. Добіна розуміє «культуротворчість як складну систему властивих для її змісту внутрішніх і зовнішніх елементів, які забезпечують здійснення процесу культуротворення в рамках такої діяльності, що відповідає прагненням творчої особистості до максимального вдосконалення» [1, 37]. На думку Л. Ляшенко, «творчий підхід є проявом дивергентного мислення особистості, коли знаходиться безліч рішень, часто – нестандартних» [4, 84]. У напрямі культурологічного дискурсу розглядала проблему творчості українська вчена О. Овчарук, яка зазначає, що «у процесі творчої діяльності суб'єкт створює якісно нові матеріальні та духовні цінності, реалізує себе як особистість, виходить за межі вже здійсненого, здобутого, створеного, утіленого, відкритого, пізнаного, опанованого» [5, 74]. Дослідниця визначає креативність як спроможність індивіда до інноваційних здійснень, що показує його рівень прагнення до творчої самореалізації [5]. Як зазначає дослідниця О. Попович, творча діяльність є результатом потенцій людської уяви, де виявляється синергія чуттєвих показників та спроможність споглядати. Вчена вважає, що творчий процес виявляє рівень об'єктивації духу, що є фундаментальною основою діяльності митця. На думку О. Попович, квінтесенція феномену творчості в наукових дискурсах про культуру виявляється в диференціації суджень культурної діяльності від світоглядних та психологічних настанов [7]. Отже, осмислення творчості характеризується продуктивною діяльністю, відрізняється інноваційністю, оригінальністю та унікальністю, яка створює здійснення самореалізації особистості в соціокультурному просторі.

Наукова новизна пов'язана з визначенням науково-теоретичних підходів науковців щодо розуміння сутності поняття «творчість» в культурологічному аспекті, а також запропоновано власне трактування досліджуваного феномена в сучасному соціокультурному просторі.

Висновки. У результаті проведеного аналізу терміну «творчість» та ґрунтовного осмислення науково-теоретичних підходів вчених щодо досліджуваного феномену дозволило розкрити його сутність та запропонувати власну дефініцію в культурологічному напрямку. Відтак, на нашу думку, творчість постає як складний процес здійснення суб'єкта, в якому реалізуються практично чуттєві переживання набуті індивідуумом інтуїтивно, що є наслідком синтезуючої спроможності особистості у всезагальному значенні. Перспективи подальших досліджень потребують вирішення питань, які корелюються з проєкціями творчої самореалізації митця в сучасному соціокультурному просторі.

Література

1. Добіна Т. Г. Творча спадщина Бориса Лятошинського в контексті українського культуротворення (20–60-ті роки ХХ ст.). Дис. ... канд. культурології. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2018. 213 с.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
3. Коновалова І. Ю. Феномен композитора в європейській музичній культурі ХХ століття: особистісні та діяльнісні аспекти. Дис. ... д-ра мистецтвознавства. Харківська державна академія культури. Харків, 2019. 630 с.
4. Ляшенко Л. Л. Феномен таланту в культурологічному дискурсі (на матеріалі життя та творчості Еріха Корнгольда). Дис. ... д-ра культурології. Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2018. 245 с.
5. Овчарук О. В. Парадигмальні виміри ідеалу людини у просторі культури ХХ - початку ХХІ століття. Дис. ... д-ра культурології. Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2018. 426 с.
6. Оніщенко О. І. Самоаналіз митця як теоретична проблема: досвід персоніфікації. Мистецтвознавство України. Київ, 2005. С. 247–255.
7. Попович О. В. Функції культуротворчості як фактор креативності особистості : монографія. Київ : Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, 2014. 371 с.
8. Рева Ю. А. Творча особистість в умовах масової культури. Автореф. дис... канд. культурології. Київський національний ун-т культури і мистецтв. 2008. 19 с.
9. Рижкова С. А., Кузнецова І. В., Шевченко І. О. Творення, трансляція, інтерпретація та споживання культури : монографія. Київ : НАКККІМ, 2010. 476 с.

10. Степурко В. І. Вияви мистецької інтроверсії у творчості композиторів України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Дис. ... мистецтвознавства (д-ра філософії). Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ. 2017. 199 с.
11. Філософський енциклопедичний словник. Редкол. голова В. І. Шинкарук; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Абрис, 2002. 742 с.

References

1. Dobina, T. H. (2018). Boris Lyatoshynsky's creative heritage in the context of Ukrainian cultural formation (20–60s of the twentieth century). Candidate's thesis. Nats. muz. akad. Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho. Kyiv [in Ukrainian].
2. Moliako, V. O. & Muzyky, O. L. (2006). Abilities, creativity, giftedness: theory, technique, research results. Za red. Zhytomyr: Vyd-vo Ruta [in Ukrainian].
3. Konovalova, I. Yu. (2019). The composer's phenomenon in the European musical culture of the twentieth century: personal and activity aspects. Doctor's thesis. Kharkivska derzhavna akademiia kultury. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Liashenko, L. L. (2018). The phenomenon of talent in the cultural discourse (on the material of Erich Cornholda's life and work). Doctor's thesis. Nats. akad. ker. kadriv kultury i mystetstv. Kyiv [in Ukrainian].
5. Ovcharuk, O. V. (2018). Paradigmatic dimensions of human ideal in the space of culture of the XX - early XXI century. Doctor's thesis. Nats. akad. ker. kadriv kultury i mystetstv. Kyiv [in Ukrainian].
6. Onishchenko, O. I. (2005). The artist's self-analysis as a theoretical problem: experience of personification. Mystetstvosnavstvo Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
7. Popovych, O. V. (2014). Functions of culturalness as a factor of creativity of personality. Monohrafiia. Nats. akad. ker. kadriv kultury i mystetstv [in Ukrainian].
8. Reva, Yu. A. (2008). Creative personality in the conditions of mass culture. Extended abstract of candidate's thesis. Kyivskiy natsionalnyi un-t kultury i mystetstv [in Ukrainian].
9. Ryzhkova, S. A., Kuznetsova, I. V. & Shevchenko, I. O. (2010). Creating, broadcasting, interpretation and consumption of culture. Monohrafiia. NAKKKIM [in Ukrainian].
10. Stepurko, V. I. (2017). Expressions of artistic introversion in the work of composers Ukraine of the second half of the twentieth - beginning of XXI century. Candidate's thesis. Nats. akad. ker. kadriv kultury i mystetstv. Kyiv [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I. (2002). Philosophical Encyclopedic Dictionary. NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. S. Skovorody. Abrys [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2022
Отримано після доопрацювання 11.05.2022
Прийнято до друку 23.05.2022